

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΟ ΤΟΥ ΙΣΤΑΝ
ΠΕΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ
ΜΕΤΟΧΗΤΗΡΙΑΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΟΝΕΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Από την άνωμνη είτε την λαϊκή ποίηση, δημοτικά τραγούδια, θρήνοι, ριμάδες, άνεπαίσθητα γίνεται το πέρασμα προς την φαναριώτικη ποίηση. Έδώ το σύμβολο δίνει την θέση του στην ύλική αίσθηση, στην ύλική παρουσία αλλά η στιχουργία του Φαναριού ξεκινάει μέσα από την λαϊκή ποίηση, για αρκετόν καιρό δεν θα μπορέσει να ξεπεράσει αισθητά το επίπεδο της ριμάδας. δύσκολο θα ήταν να ξεχωρίσουμε τον Κύπριο Βαρνάβα, τον στιχοπλόκο, που άφηγείται στις φτωχές του ρίμες την πυρκαγιά του 1696, από άλλον άφηγητή άλλης πυρκαγιάς, στα 1728, τον Φαναριώτη Κωνσταντίνο Καρατζά, που μάς είναι κι απ' άλλου γνωστός για τις στιχουργικές του δοκιμές. Άγαπούν το φανάρι τους οί Φαναριώτες, αγαπούν την Πόλη τους, κι έχουν δικίο συνηθισμένο θέμα των στιχουργικών τους δοκιμών θα είναι η έμορφιά της Πόλης, ή αγάπη τους γι' αυτήν, ή αφήγηση των παθών της. σέ τούτα όλα θα τους βοηθήσει, άλλωστε, ο περιγραφικός τόνος της πρώτης περιόδου της φαναριώτικης παραγωγής. Έτσι ο Καρατζάς, με την αρχόμενη κιόλας φαναριώτικη έπιτήδευση, κλαίει τή συφορά της Πόλης:

Νά δείτε φλόγες φοβερές, που τρέχουν για να
[φθάσουν
μία την άλλη γλήγορα, τον κόσμο για να
[καύσουν.

Χύσετε δάκρυα περισά, και κάμετε να γίνει
ποτάμ' από τὰ δάκρυα σας, γιατί αλλιώς δεν
[σβήνει.

* Άνεμε, παῦσε, μὴν φυσᾶς, σύνεφα μαζωχθεῖτε,
στήν φλόγα χύσετε νερό, μὴν τὸ ἀκριβευθεῖτε.
Λυπήσου, οὐρανέ, καὶ σὺ τούτην τὴν φιλοισμένη
πόλη, που τὲς ἐλπίδες της σὲ σένα 'χ' ἡ καημένη
λυπήσου, ρίξε της δροσιά, τὴν φλόγα της νὰ
[σβήσει..

* Ίσως θὰ ἀξιζε νὰ σταματήσει κανεὶς
λίγο στήν περίεργη Βοσπορομαχία, καὶ
γιὰ τὸ θέμα της τὸ ἴδιο, καὶ γιὰ μερικὲς
ἀπὸ τὲς περιγραφὲς που ἀπαντοῦν μέσα

* Τὸ ἐράνισμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ δεύτερο μέρος
ἐνὸς τριπτύχου τοῦ ὁποῦ το πρώτο μέρος ἀσχολεῖ-
ται με τὴ δημοτικὴ καὶ τὴ λαϊκὴ ποίηση καὶ τὸ τρίτο
με τὴν Ἀθηναϊκὴ.

στο μακρὸ τοῦτο στιχούργημα. Τὸ θέμα
τοῦ ἔργου εἶναι ἡ σύγκριση τῶν δύο ἀκτῶν
τοῦ Βοσπόρου, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται
προσωποποιημένες. Ἀφορμὴ γιὰ ἐπίδειξη
πνεύματος, γιὰ περιγραφὲς, γιὰ ρητορι-
κοὺς ἀγῶνες· ἀλλὰ δίπλα σ' αὐτά, ἔχουμε
καὶ τὴν ἄμεση, δοσμένη ἀπὸ τὸν στιχουργό,
περιγραφή τοῦ Κατάστενου καὶ τῆς
Πόλης:

* Ὡ Πόλις πόλεων πολλῶν καύχημα καὶ σεμνότης,
ὦ Πόλις πολυθαύμαστε, καὶ ὄντως ὠραιότης,
ὦ Πόλις πολυάνθρωπε, ἐθνῶν ἢ κατοικία,
τῶν πόλεων ἢ σύναξις, στολὴ καὶ εὐτυχία...

* Ἀλλὰ τὴν ἀπήχηση τοῦ ποιήματος αὐ-
τοῦ θὰ τὴν ξαναβροῦμε πολλές φορές, καὶ
στὸν Περδικάρη καὶ ἀργότερα σὲ κλίμα
ὀλότελα διαφορετικὸ, ὅταν τὸ θυμᾶται ὁ
Καρασούτσας γιὰ νὰ δώσει στήν ἀθηναία
ποίηση ἕνα μοτίβο που εἰσάγεται τελικὰ
μέσα στὸν Προφητικό: Κ' εἴ-
σοῦν ἐσύ, Πόλη, ὦ Πόλη...

Δαπόντες ὁ πολυγράφος ἀφοῦ ἔγραψε
γιὰ ὅλα δὲν μποροῦσε νὰ ἀγνοήσει τὴν
Πόλη, ὅπου ἐγνώρισε τόσες καλὲς ὠρες,
ἀλλὰ καὶ τόσες πικρίες. Εἶναι ἀξιο νὰ τὸ
προσέξουμε τὸ γεγονὸς ὅτι πολὺ συχνά,
καὶ κάποτε οἱ πιὸ τυπικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς
φαναριώτικης ποίησης δὲν εἶναι Φαναριώ-
τες, ἀλλὰ προέρχονται ἀπὸ ἄλλα μέρη τοῦ
ἐλληνισμοῦ. Εἶταν τότε τὸ φανάρι ἡ πνευ-
ματικὴ μητρόπολη τοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ πα-
ρουσίαζε τὴν ἴδια κεντρομόλο δύναμη τὴν
ὁποία παρουσιάζει σήμερα ἡ πρωτεύουσα
τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Ἀλλὰ ὁ τρισυπό-
στατος ποιητής, ζηλευτὸς καμινάρης, φυ-
λακισμένος, καλὸ γερσος, δὲν μᾶς ἀφῆσε πε-
ριγραφή τέτοια που νὰ μπορεῖ νὰ συντε-
λέσει εἴτε στὴ γνωριμία μας με τὴν Πόλη
εἴτε στήν γνωριμία μας με τὰ συναισθή-
ματα που ἀνθίζαν μέσα στήν ψυχὴ τῶν
ποιητῶν στὸ θεσπέσιο δράμα τῆς πολι-
τείας, στήν διατριβὴ μέσα στήν ἰδιαίτερη
κοινωνία της. Πότε πότε μόνο, βρίσκει ἀ-
φορμὴ γιὰ καμμιάν ἀπὸ τὲς ἀπαριθμήσεις
που τοῦ εἶναι τόσο ἀγαπητές:

... λουτροὶ μεγάλοι, εὐμορφοὶ, καὶ μαρμαρο-
[στρωμένοι

πού μερὰ νύκτα ἀνοικτοὶ ἦτον καὶ ἀναμένοι·
κτῆρια μεγάλα ἔνδοξα τριγύρω μὲ κουμπέδες
ξενοδοχεῖα περισσὰ μ' αὐλές, δένδρα,

[μπαχτζέδες,
καὶ μαγαζιά ἀμέτρητα μὲ στερεὰ γιαβγκίρια,
μὲ πόρτες σιδερένιες, ὀμοῦ καὶ παραθύρια·
κ' ἕνας τζεσμὲς περίφημος μὲ εὐμορφο

[ζεμπίλι,
πού ὅλα τ' ἦτον θαυμαστά, ἰτζάτι, τέχνη, ἔλη·
ξεχωριστὰ παλάτια μεγάλων βεζιράδων,
καὶ οὐλεμάδων περισσῶν, πασάδων καὶ

[αγάδων·
τὰ πέριξ τοῦ ὕδραγωγοῦ, καὶ τοῦ Σουλτάν
[Μεχμέτη,
ἐκείνου ὅπου ἔκαμε τὴν πόλιν ταύτην φέτι...

Ἄντι ὅμως νὰ τὸν παρακολουθήσουμε
σ' αὐτὴν τὴν ἔμμετρη ἀντιγραφή τοῦ κτη-
ματολογίου, καλύτερα νὰ περάσουμε σὲ
ἕναν ἄλλο στιχουργό, πού ἐκεῖνος διαι-
σθάνθηκε τὸ νόημα τῆς ποίησης, κι ἄς μὴν
κατόρθωσε νὰ τὴν ὀλοκληρώσει: τὸν Χρι-
στόπουλο. Ἄλλο, κι αὐτός, υἱοθετημένο
παιδί τοῦ Φαναριοῦ, ἔζησε στὴν Πόλη καὶ
στὴν περιοχή τῆς πολλὰ χρόνια, καὶ ἐκεῖ
ἔστιχούργησε μεγάλο μέρος τοῦ λυρικοῦ
τοῦ ἔργου. Αὐτός ὁ εὐαίσθητος δὲν μπο-
ροῦσε νὰ μείνει ἀσυγκίνητος στὴν ἔμορ-
φιά τοῦ Βοσπόρου· ἀλλά, καθῶς, βέβαια,
τὸ περιμέναμε, ἡ ἔμορφιά αὐτὴ θὰ γίνεῖ
σκηνικό γιὰ τὴν ἐρωτικὴ δράση:

Κύματ' ἀφράτα, καὶ νερὰ
τοῦ Καταστένου δροσερὰ
γυρίστ' ἀγάλια γάλια
παντοῦ τὰ πέριγιάλια.
Καὶ πρὸς τῆς Δύσης τὲς μεριές
ρωτήστε ὅλες τὲς στεριές,
εἰς ποιὰν ἀκρογιαλιά σας
κοιμᾶται ἡ θεά σας...

Ἄλλὰ τὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο δὲν φαίνεται
νὰ εἶταν τὸ κυρίαρχο μέσα στὴν ζωὴ τοῦ
Βοσπόρου· κιόλας γιὰ τὴν ἀποκλειστικότη-
τά του ἐκείνην κατηγοροῦσε τὸν Χρι-
στόπουλο ὁ Μέγας Ποστέλνικος Δημήτριος
Μάνος: θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι μᾶλλον ἡ ἀ-
νάλαφρη καὶ σκωπτικὴ διάθεση εἶναι ἐ-
κείνη πού καλύτερα ἐκφράζει τὴ ζωὴ καὶ
τὸ πνεῦμα πού ἐχαρακτήριζαν τοὺς Φανα-
ριώτες. Ἀπὸ μιά τέτοια διάθεση, τῆς ὁ-
ποίας ἡ φαναριώτικη προέλευση εἶναι φα-
νερὴ γιὰ ὅποιον ἔχει ἐξοικειωθεῖ μὲ τὰ
πράγματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, βγαίνει ἀκέ-
ριος ὁ Ἐρμῆλος τοῦ Μ. Περδικάρη.
Φυσικά, κι αὐτὸν τὸν στιχουργό δὲν τὸν
ἀφήνει ἀσυγκίνητο ἡ Πόλη, ἡ ἔμορφιά της,
ἡ χλιδὴ της· ἀλλὰ περισσότερο τὸν ἀπα-
σχολεῖ ἡ ζωὴ, τὰ ἥθη· τοῦ ἀρέσουν τὰ γε-
λοιογραφήματα, οἱ ἔλεγχοι ὅσοι ἀναφέρον-
ται στὴν ἠθικὴ διαβίωση τῶν ἀνθρώπων,
καλλιεργεῖ, γενικά, μέσα ἀπὸ τὴ σάτιρα,
τὸ ἠθολογικὸ στοιχεῖο. Τὸ ὕμνολόγημα τῆς
Πόλης εἶναι τυπικό:

Ἡ Κωνσταντινου-πόλις μὲ ἄρεσε πολλὰ!
Ἐκεῖ ἀνθοῦν αἱ χάριες καὶ ὅλα τὰ καλά!
Αὐτὴ δὲν εἶναι πόλις μὰ μεγαλοπρεπῆς,
πολυανθρωποτάτη, ὡς πόλιν νὰ εἴπῃς,
ἀλλ' εἶν' αὐτοῦ τοῦ Κόσμου Μητρόπολις κοινή,
κ' εἰς θαῦμα τὸν καθένα, κ' εἰς ἐκπληξιν κινεῖ.
Τ' ὀμμάτι ὅπου ρίψεις, ἀνάγκη ν' ἀπορῆς,
τί ὅπου ἂν κοιτάξης, τί νέον θεωρεῖς,
ποικίλα γένη βλέπεις καὶ τρόπους καὶ μορφάς,
ποικίλας συνηθείας καὶ συναναστροφάς.
Ὡ πόλις! ὄντως πόλις! πάλιν κατ' ἐξοχὴν!
νὰ εἶσαι πάντα πόλις μὲ καθ' ὑπεροχὴν!
Ἐκεῖ κ' ἐγὼ ὄ.τ' εἶδα, μ' ἐφάνη νέον τι,
σχεδὸν καὶ ἡ κακία μ' ἐφάνη ἀρετῆ.

Ἡ τελευταία αὐτὴ φράση φαίνεται μᾶλ-
λον γραμμένη ἀπὸ ἀβρότητα, γιατί, χωρὶς
ἀμφιβολία, κανεὶς δὲν ἔχει γράψει δριμύτε-
ρη σάτιρα ἀπὸ τὸν Περδικάρη γιὰ τὴν φα-
ναριώτικη ζωὴ· ἔτσι ὥστε μ' ὄλο τὸν βα-
θύτατο συντηρητισμὸ τοῦ συγγραφέα, ἡ
ἀθυροστομία του καὶ μόνη φαίνεται ὅτι
ἐπροκάλεσε δυσκολίες γι' αὐτὸν μέσα στοὺς
κύκλους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.
Γράφει, ναί, κι ὁ Ἰακωβάκης Ρίζος Νερου-
λὸς σάτιρα τῆς φαναριώτικης ζωῆς μέσα
στὴν Κ ο Ὑ ρ κ α ς ἄ ρ π α γ ῆ, ἀλλὰ του-
λάχιστον εἶναι κι ὁ ἴδιος καθαρὸς Φανα-
ριώτης, καὶ μὲ φαναριώτικη συνείδηση,
ἔτσι ὥστε πίσω ἀπὸ τὴν σάτιρα τῶν προ-
σώπων νὰ περισώζεται τὸ γόητρο τοῦ κοι-
νωνικοῦ συνόλου. Ἐτσι καὶ λίγα χρόνια
πρὶν ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Κάλφογος κατη-
γοροῦσε τὴ ζωὴ τῆς Πόλης, νιόθουμε, ὅση
κι ἂν εἶναι ἡ ἐπίκρισή του, ὅτι στὸ βάθος
τῆς ζεῖ ἡ ὑπόληψη κι ὁ σεβασμὸς γιὰ τὸ
συγκρότημα, ἄς δείχνει στὰ μάτια τοῦ αὐ-
στηροῦ ἐκείνου ἠθολόγου, μιά κάμψη ἠθι-
κῆ, πού ἄλλωστε δὲν εἶταν τίποτε ἄλλο
ἀπὸ τὴν τροπὴ πρὸς τὰ καινούρια πεπρω-
μένα τῆς φυλῆς. Ὡστόσο, πότε πότε, μέσα
στοὺς γεροντικούς στίχους του νιόθει κα-
νεὶς μιά κάποια ὑπερηφάνεια γιὰ τὴ Πό-
λη καὶ γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ της, τὴν πε-
ποίθησεν ὅτι ἐδῶ συνεχίζεται ἀκόμη μιά ἀ-
γωγή παραδόσεων καὶ ἀρετῆς:

Ἡ διοίκησις ἀρίστη εἶν' ἐδῶ πρὸς ἠθικόν
καὶ συστέλλει τὰς κακίας μάλιστα τῶν γυναικῶν.
καὶ τὸν ἄνδρα εἰς τὴν Πόλιν ὡς αὐθέντην τὸν
[κρατοῦν...

Ὁ Νερουλὸς ξαναέρχεται στὴν παρά-
δοση τῶν ἔμμετρων περιγραφῶν τῆς ἔμορ-
φιάς τοῦ Βοσπόρου:

Ὁ Βόσπορος πού σύνορα Δύσιν κι Ἀσίαν ἔχει,
κι ἐμπρὸς ἀπ' τὸ Βυζάντιον στὴν Προποντίδα
[τρέχει,
καὶ πότ' ἐδῶ τὸ ρέμα του, καὶ πότ' ἐκεῖ γυρίζει...
αὐτὸς ὁ καλὸς Βόσπορος δυὸ θάλασσες ἐνώνει,
καὶ μιά σειρὰ στὰ χεῖλη του σπιτιῶν τὸν στε-
[φανώνει...

Πλὴν μεταξὺ στ' ἀσύγκριτα χωριὰ τοῦ Καταστέ-
[νου
τὰ Θεραπιά ἔχουν βαθμὸν τὸν πρῶτον τοῦ ἐπιαι-
[νου...

Καθὼς ὅλες αἱ εὐμορφες μὲ τὰ χρυσὰ μαλιά τους
στολίζουν τ' ἀλαβάστρινα, κι ὡραία μέτωπά τους,
ὁμοίως καὶ τῶν Θεραπιῶν τὸν κόρφον τριγυρίζουν
ἀπειροὶ κῆποι κρεμαστοί, καὶ τὸν καταστολίζουν.

Ἄλλὰ κι ἐδῶ οἱ καιροὶ ἔχουν ἀλλάξει
ἐκεῖνο ποὺ προέχει στὴν συνείδηση τοῦ
στιχουργοῦ, δὲν εἶναι ὁ φυσικὸς κόσμος:
εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἡ κάπως ἀδύνατη καὶ
ζξεζητημένη περιγραφή τοῦ Βόσπορου καὶ
τῶν Θεραπιῶν συνεχίζεται μὲ τὰ ἐπεισό-
δια τῆς ἀρπαγῆς τῆς Κούρκας, μὲ τοὺς
διαφόρους ἀρχοντες

ἀπ' οὐρανοκατέβαρα εἰς τὸ Φανάρι γένος...

Κάτι τελειώνει, ἓνα κεφάλαιο κλείνει
ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς παιδείας μας: σὲ
λίγα χρόνια, οἱ ἀδελφοὶ Σούτσοι, ἐννοῶ
τὸν Παναγιώτη καὶ τὸν Ἀλέξανδρο, καθα-
ροὶ κι ἐκεῖνοι Φαναριῶτες, δὲν θὰ διστά-
σουν νὰ ἀποχωρίσουν ἐντελῶς τὶς πολιτι-
κὲς τοὺς εὐθύνες ἀπὸ τοὺς ἄλλους Φανα-
ριῶτες ποὺ ἔχουν κατεβεῖ γιὰ νὰ ἀγωνι-
σθοῦν στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα.
Στὴν περίπτωσή μας ὁμως θὰ μᾶς ἀπα-
σχολήσει ὄχι πλέον ἡ σάτιρα, πολιτικὴ ἢ
ἄλλη, παρὰ ἡ νοσταλγία τῆς χαμένης γε-
νέτειρας.

Τοὺς Σούτσους συχνὰ τοὺς ὀδηγοῦν οἱ
ἀναμνήσεις πρὸς τὸν Βόσπορο. Στὰ 1841,
στὰ 1853, ὁ Ἀλέξανδρος πατάει καὶ πάλι
τὰ ἱερά χῶματα τῆς πατρίδας του· ἀλλὰ
ὁ στοχασμὸς του, συνεπαρμένος ἀπὸ τὶς
πολιτικὲς φροντίδες, δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ
ἀφοσιωθεῖ στὴν ποιητικὴ παράδοση τῶν
Φαναριωτῶν, νὰ ὑμνήσει τὴν ἔμορφιά τῶν
τόπων: τὴν μνήμη του κατέχει ἡ ἱστορία,
τὴν φαντασία του ὁ προφητισμὸς. Πιὸ
στοχαστικὸς, πιὸ μετρημένος συνήθως, ὁ
Παναγιώτης, περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορά
θυμίζει μέσα στοὺς στίχους του τὶς χαρὲς
τῶν παιδικῶν του χρόνων· στὸν Ὁδοι-
πόρο καὶ στὸν Ἄγνωστο ἐπιζοῦν
κάποιες παιδικὲς μνήμες:

Εἰς τοὺς τερπνοῦς εἶδα τὸ φῶς τοῦ Βυζαντίου
[κήπους·
ἐκεῖ ἐν μέσῳ μυρσινῶν καὶ τριανταφυλλῶνων
τὴν οὐρανίαν μου Ρυλοῦ ἐγνώρισα πρὸ χρόνων...

Στὸν Ἄγνωστο, δὲν εἴμαστε πλέον
στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπως στὸν Ὁδοιπό-
ρο: ἐδῶ «ἡ σκηνὴ τίθεται εἰς τὸν θρακι-
κὸν Βόσπορον». Τοῦτο ἐπιτρέπει στὸν
ποιητὴ νὰ ἀφήσει κάτι ἀπὸ τὴ νοσταλγία
του μέσα στὸ δράμα, πού, ἀκριβῶς, ἀρχί-
ζει μὲ τὴν περιγραφή τῆς Πόλης:

Ἴδου ἡ γῆ τῆς ἔριδος, Ἴδου ἡ νέα Ρώμη·
τοῦ Κωνσταντίνου ἢ σιὰ τὴν κατοικεῖ ἀκόμη·

καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ Θέμις ἐν πορφύρα
πλανᾶται εἰς τὰ τεῖχη της μὲ στάθμην εἰς τὴν
[χεῖρα.

Πρὸς δύοσιν ἢ τοῦ γίγαντος Βελισαρίου πύλη·
μακρὰν τὸ Ἴπποδρόμιον, ἢ πορφυρεῖτις στήλη·
ἐδῶ ναοὶ Ὀθωμανῶν μὲ τὰς ἡμισελήνους,
καὶ μνήματά των φέροντα κιδάρεις μαρμαρί-
[νους,
ἐκεῖ ὁ τῆς ἁγίας μας Σοφίας στίλβων ὄλος
οὐρανογεῖτων θόλος.

Ἀκούεις πῶς ἡ ἀηδὼν εἰς τὴν Εὐρώπην ψάλλει,
καὶ τῆς Ἀσίας γείτονος ἢ ἀντικρὺ ἀγκάλῃ
ἐπαναλέγει ἐν πρὸς ἐν τὰ κελαδήματά της;
Παρατηρεῖς, πῶς δι' ἀκτῆς διπλῆς καὶ τερπνο-
[τάτης
συσφιγγουσι βραχίονας εἰς πρὸς τὸν ἄλλον φί-
[λους,

οἱ δύο πόντοι ἔτοιμοι νὰ πνίξωσιν ἀλλήλους,
ἢ ἀκουστὴ Μεσόγειος εἰς πλοῦτον παραλίων,
καὶ ἡ ὀργίλη Εὐξείνος, ἢ μητροιά τῶν πλοίων;
Τῆς γενετῆς σου ἤθελες τὴν γῆν· αὐτὴν ἐζήτεις;
Τὴν βλέπεις· ἀνατριχᾶς, καὶ σιωπᾶς, καὶ
[φρίττεις;..

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο περισσότερο,
μὲ πιὸ καθαρὴ λυρική διάθεση, καὶ μὲ τὴν
πολιτικὴ ἀπασχόληση λιγότερο ἀγοραῖα,
ὁ Χ. Παρμενίδης θυμᾶται τὴν Πόλη καὶ
τραγουδεῖ τὴν ἔμορφιά της· μαθητῆς τους
καὶ ὀπαδὸς τους, νεώτερος στὰ χρόνια
ἀπὸ ἐκείνους, ἔχει ἀδόκητα λησμονηθεῖ
σήμερα. Παλαιότερη συλλογὴ του, στὰ 1844,
πρὶν ἀκόμη ἀλλάξει τὸ ὄνομά του, ἀπὸ
Ἀναστασιάδης σὲ Παρμενίδης, εἶναι γε-
μάτη ἀπὸ ἀναμνήσεις τῆς Πόλης καὶ τῆς
γύρω περιοχῆς:

Χαῖρε τῶν χαρίτων νῆσος, χαῖρε νῆσος τοῦ
[Πριγκίπου!

Ἡ καρδιά μου σ' ἀφήνει μετὰ ἐνδομύχου κτύπου!
Τ' ἀμπελόφυτα βουνά σου ὁ δακρῶν ὀφθαλ-
[μὸς μου

ἀποχαιρετᾶ καὶ δύνει εἰς τὴν ἔρημον τοῦ κόσμου!
Θάλασσα, ὦ! τὸ στοιχεῖον τῶν φιλάτων μου

[ὄνειρων,
πράϊνέ μου τὴν καρδίαν μὲ πνοὰς φαιδρῶν
[ζεφύρων!

Τοῦ τερπνοῦ ὀρίζοντός σου ἢ μοσχοβολοῦσα
[αἶρα

ἀναζώωσε τὰ στήθη τ' ἀσθενῆ μου καὶ τὰ μαῦρα!
Καὶ ἡ κλαίουσα εἰς δάση, ὡς ψαλμὸς τρυγόνος,

[λύρα
ἤχους ἔχυσ' εὐφροσύνους, ὡς μονῆρες ἀνθος
[μύρα...

Ἀργότερα, χωρὶς νὰ ἐξελιχθεῖ ποτὲ
πολύ, ἐβελτίωσε τὴν τεχνικὴ του, καὶ ξα-
νατραγούδησε περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορά
τὰ ἀγαπημένα του ἀκρογιάλια· συνάμα ἐ-
μέστωνε κι ὁ στοχασμὸς του:

Ἐκ λοφίσκου σκεπασμένον ἀπὸ ἄλλος κυπα-
[ρίσσων

ἔβλεπον τοῦ Κερατίου κόλπου τὰς ἀκτὰς σιγώσας,
καὶ τὸ κῦμα ἠκροώμην εἰς τὰ βάθη ὑποφρίσσον,
κ' ὕλακὰς μακρυνὰς σκύλων καὶ φωνὰς κρυφίας
[τόσας.

Ἄλλ' ἡ ἀτμοσφαῖρα ἴδη ἐσκυθρώπαζ' ἔτι
[μᾶλλον,
εἰς τῆς Πόλεως τοὺς δρόμους ἐθρηνῶδει ὁ
[βορέας,
κ' ἐγὼ κρούων τῆς πενθίμου λύρας τὰς χορδὰς
[καὶ ψάλλων
ἠγειρον εἰς τὴν ψυχὴν μου μελαγχολικὰς ἰδέας.

Ἀνεπόλουν τοὺς ὑστέρους ἡγεμόνας τῆς πατρίδας
στερηθέντας πνεῦμα θεῖον, πλήρεις δεισιδαι-
[μονίας,
τοὺς λαοὺς ταπεινωθέντας ὑπὸ φαύλης τυραν-
[νίδος,
καὶ τὰς μούσας ἐξορίστους εἰς μονὰς καὶ ἐρημίας.

Ἀνεπόλουν τὰς βαναύσους ἔριδας περὶ θρη-
[σκείας,
αἵτινες ἐξήπιον στάσεις ἀπ' ἀνατολῶν εἰς δύσιν,
καὶ τὸ σχίσμα!.. ὦ πατρίς μου, ἀπ' ἐκείνης
[τῆς πρωτίας
κατενόησες, πλὴν μάτην, τὴν βιβρώσκουσάν σε
[φθίσιν!..

Ἄλλὰ κιόλας ἀπὸ τοὺς Σούτσους ἀρ-
χίζουν τὰ δῦρα νὰ χάνονται ἀνάμεσα στοὺς
Φαναριώτες καὶ στοὺς Ἀθηναίους. Ὅσο
κι ἂν εἶναι γνήσιοι ἐκπρόσωποι τοῦ Φα-
ναριοῦ, καὶ ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος ἔδρασαν
ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλη, βρίσκονται στὴν ἀφε-
τηρία τῆς ἀθηναϊκῆς ρομαντικῆς σχολῆς:
στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα ἔζησαν, καὶ πρὸς
αὐτὴν ἀκτινοβόλησε ἡ ποίησή τους. Ὁ
Παρμενίδης ἔζησε ἰδίως στὴν Ἀγγλία ὁ
Τανταλίδης θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ τελευ-
ταῖος φαναριώτης ποιητής. Θὰ τὸν μνημα-
νεύσουμε κι αὐτὸν καὶ θὰ προχωρήσουμε
κατὰ τὴν ἐποχὴ μας, ὡς τὸν Μαμμέλη, καὶ
πιδ ἔδωθε στὸν Μπεκέ, γιατί τοὺς χωρί-
ζει ἀπὸ τοὺς ἀθηναίους ἐταίρους τους μιὰ
διαφορὰ πού ἀναφέρεται στὸ ἀντίκρισμα
τοῦ θέματος, αἰσθητὴ στοὺς καιροὺς τοῦ
ρωμαντισμοῦ, ὅπως καὶ ὕστερα: γιὰ τοὺς
ποιητὲς αὐτοὺς ἡ Πόλη ἀποτελεῖ ὄχι τό-
σο ἓνα σύμβολο, ὅσο μιὰ ζωντανὴ πραγ-
ματικότητα· τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦτο μᾶς
ὕποχρεώνει νὰ συνεχίσουμε τὴν ἔρευνά
μας πολὺ πέρα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ὅπου τὰ
διάφορα ρεύματα σμίγοντας μέσα στὴν
χοάνη τῆς Ἀθήνας ἀπαρτίζουν τὴν ἐνιαία
σύγχρονη λογοτεχνία μας.

Ὁ Τανταλίδης, ἀγαπητικὸς τοῦ Βοσπό-
ρου, ὑμνητὴς τῆς Χάλκης, ὅπου ἔζησε τὸ
μεγαλύτερο μέρος τῆς βασανισμένης ζωῆς
του, ἔχει καίρια θέση σ' ἓνα ἐράνισμα γύ-
ρω στὴν Πόλη. Ἐρωτικά ἢ στοχαστικά ἢ
εὐτράπελα, τὰ ποιήματά του συχνὰ ἐμ-
πνέονται ἀπὸ τὴν ἔμορφιά, τὴν ἱστορία ἢ
τὴν ζωὴ στὴν Πόλη, στὸ Κατάστενο, ἢ
στὰ νησιά:

Θὰ σὲ διῶ, θὰ σὲ διῶ
εἰς τῆς Χάλκης τὸ λειβάδι...

ἢ ἀκόμη, σὲ ἄλλο τόνο:

Ἡ Χάλκη αἰσθηματικὴ
νῆσος καὶ φίλη τῶν Μουσῶν...

Ἄλλὰ περισσότερο μᾶς συγκινοῦν τὰ
ποιήματα ἐκεῖνα ὅπου μὲ οὐξότητα καὶ μὲ
πνεῦμα δηκτικὸ ζωντανεύει ἀπόψεις τῆς
πολίτικης κοινωνίας· ἔτσι ἡ περίφημη Κε-
ράτσα Κρουσταλλένια, ποὺ ὅταν κἀ-
νει νὰ λαλήσει φαναριώτι-
κα κάμποσα,

ὦ νὰ διεῖτε τότε πνεῦμα, ὦ νὰ διεῖτε τότε
[γλώσσα!

Πάτα πάτα, πάτα πάτα,
χίλια λόγια τῆς τρεχάτα...

Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἰδιαίτε-
ρο σκῶμμα πού φωτίζει τὰ φτωχοπροδρο-
μικά ποιήματα, σπιριτάδα μαζί καὶ παρα-
τήρηση, δὲν ἔχει ἐγκαταλείψει τὰ σοκάκια
τῆς Πόλης· τὸ θυμίζουν ὁ Δαπόντες, ὁ
Νερουλός, τὸ ξαναβρίσκουμε καὶ σὲ νεώ-
τερους, ὅσο κι ἂν ὁ λίβας τῆς καθαρεύου-
σας ἔχει νεκρώσει τὸ γλωσσικὸ τους αἰ-
σθητήριον. Ἔτσι ὁ Χριστόφορος Σαμαρτζί-
δης, ὅταν περιγράφει τὸ παζάρι στὴν
Πόλη:

Οἱ θησαυροὶ τοῦ Μισιοῦ, τὰ πλούτη τῆς
[Ρουσίας,
τὰ πλούτη τῆς Ἀνατολῆς, τὰ πλούτη τῆς
[Περσίας,
ὅλα τὰ πλούτη τῆς Φραγκιάς καὶ τὰ καλὰ τῆς
[Κίνας
πού τὰ κοιτάζεις καὶ ξεχνᾶς τὰ βάσανα τῆς
[πείνας,
ὅλα χυμένα βρίσκονται ἀνάκατα μπροστά
[σου...
...Ὅ,τι κι ἂν θέλεις βρίσκεται στὴ φημισμένη
[Πόλη.

γιατί στὴν Πόλη βρίσκεται ἡ Οἰκουμένη ὅλη...
Ὅστόσο ὁ Σαμαρτζίδης ἀποτελεῖ κι
αὐτὸς σύνδεσμο τῆς Πόλης μὲ τὴν Ἀθή-
να: ξεκινημένος ἀπὸ τὰ δυτικὰ μέρη, ἐπέ-
ρασε καὶ ἔζησε στὴν Θράκη καὶ ἰδιαίτερα
στὴν Πόλη. Ἀντίστροφος εἶναι ὁ δρόμος
τοῦ Βιζυνοῦ, πού κι ἐκεῖνος στοὺς συν-
δέσμους ἀνήκει, γιατί ἔφερε κάτι ἀπὸ τὴν
παράδοση τοῦ Φαναριοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ
δασκάλου του Τανταλίδη, καὶ τὸ πρόσφε-
ρε στὴν γενιά τοῦ 80. Ἀπὸ νέος πολὺ,
στὴν συλλογὴ του τοῦ 1873, λίγο μίμηση
τοῦ Τανταλίδη, λίγο προσωπικὴ ἐμπειρία,
τραγουδάει τὴν ἔμορφιά τῆς Χάλκης, ὅ-
που ζεῖ, ἱεροσπουδαστὴς στὴν Σχολή:

Κοντὰ στὸ Βόσπορο ἓνα νησάκι
μὲ χάρη λούεται σὰν τὸ χηνάκι,
στῆς Προποντίδος τὴν ἀγκαλιά.
Χάλκη τ' ὀνόμασαν, γιατί στὰ στήθη

εἶχε, μὲ λέγουνε, μὰ λησιμονήθη.
θεοχτισμένη χαλκοφωλιά.

Μικρὴ καὶ πράσινη εἶναι ἡ Χάλκη,
ώραῖο, δίκορφο, χλωρὸ βουνάκι
σὲ πεδιάδα σὰν οὐρανό·
τὴν εἶδες ἔξαφνα; Λέγ' ἡ ψυχὴ σου:
—Νὰ ἔνα σχέδιο τοῦ Παραδείσου
πάνου στὸ κῦμα τὸ γαλανό...

Ἀργότερα, ὅταν θὰ περάσει σὲ ἄλλο
κλίμα, ὅταν θὰ ἀρχίσει κι αὐτὸς νὰ δέχε-
ται τὴν σωτήρια ἐπίδραση τῶν λογογραφι-
κῶν ἐρευνῶν ἐπάνω στὴν λογοτεχνικὴ του
παραγωγή, θὰ δώσει καινούριο περιεχό-
μενο στὴν παιδικὴ καὶ νεανικὴ του ἐμπει-
ρία· ἄλλωστε, γίνεται συνάμα Ἀθηναῖος,
καὶ ἀλλάζει ἡ προοπτικὴ του, συμμορφώ-
νεται μὲ τὴν ἀθηναϊκὴ νοοτροπία. Θὰ καλ-
λιεργήσει τὸν στίχο τὸν λαϊκὸ, τὸν λαϊκὸ
μῦθο, τὶς λαϊκὲς παραδόσεις. Τὸ περι-
γραμμα τῆς πατρίδας του δίνεται πιὸ ἀ-
καθόριστο, πιὸ ἰδανικὸ: ἡ καρδιά καὶ ἡ
φαντασία παίρνουν τὸ προβάδισμα. Τέ-
τοια τὰ κλασικὰ του πλέον ποιήματα,
Μπαλουκλί, Ὁ Τελευταῖος Πα-
λασιολόγος· ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ μνήμη
ποῦ μιλεῖ, ἀλλὰ τὸ σύμβολο τῆς παλιᾶς
αὐτοκρατορίας. Ὁ ποιητὴς ἔχει ἐνταχθεῖ
στὴν Ἀθηναϊκὴ σχολή.

Ἀπὸ μίαν ἀποψη, ὅσοι Πολίτες στι-
χουργοὶ ἔρχονται νὰ προσφέρουν ἀργό-
τερα τὴν συμβολὴ τους στὴν διαμόρφωση
τῆς νέας μας λογοτεχνίας, ὅλοι ἀνήκουν
στὴν ἀθηναϊκὴ σχολή. Ἡ ἐνοποίηση ἔχει
συντελεσθεῖ, καὶ ἔτσι, ὅσο κι ἂν εἶναι τὸ
τοπικὸ τους χρῶμα, ὅσο κι ἂν τὰ θέματά
τους ἔχουν ἀφετηρία τὴν πολιτικὴ ζωὴ, ἡ
προσφορὰ τους ἀκούγεται καὶ ἀξιοποιεῖ-
ται μέσα στὴν ἐνοποιημένη νεοελληνικὴ
ποίηση, ποῦ ἔχει ποιὰ μητρόπολή της τὴν
Ἀθήνα. Ἐθύμισα πρὶν τὸν Μαμμέλη, τὸν
Μπεκέ· ἄς θυμίσω ἐνδεικτικὰ τὸν Ἀπό-
στολο Μελαχρινό, ποῦ ἔζησε καὶ ἔδρασε
στὴν Πόλη, ἀλλὰ δὲν παρουσιάζει κανένα,
κανενὸς εἶδους χρῶμα τοπικὸ μέσα στὸ
ἔργο του. Στὸν Μαμμέλη, βλέπουμε ἀκό-
μη τὴν Προποντίδα νὰ σημαδεύει τὸ ἔργο
του, ἄς εἶναι καὶ μόνο σὰν θλιβερὴ ἀνά-
μνηση:

...ὦ στοργικὰ γεννήτρα μου! Ρόδο ἂν δὲν εἶ-
σαι ἢ κρίνο,
ἢ κορφανθὸς λευκοῦ φουκιῦ, μοσχάνθι τ' οὐ-
ρανοῦ,
εἶσαι ὁ παλμὸς κ' ἡ ἐνθύμηση, ποῦ ξαπολά τὸ
θρηνο,
ὅταν, βουβός, τὴ νύχτα ἀργὰ σ' ἀγγίζω μὲ τὸ
νοῦ
κι ὅταν μακρὰ σου νοσταλγός, στὴ θλιβερὴ
μου λύρα
σκυμμένος, τραγουδῶ πικρὰ τὴν τραγικὴ σου
μοίρα!

Ἀλλὰ τὴν διαυγέστερη φωνὴ τῆς Πόλης

τῶν δικῶν μας χρόνων θὰ τὴν βροῦμε, νο-
μίζω, στὴν ποίηση τοῦ Ὁμηροῦ Μπεκέ.
Ὁ ποιητὴς μπόρεσε νὰ κλείσει μέσα στὴν
ἄψογη φόρμα τοῦ στίχου του ἕναν παλμὸ
ὀλοζώντανο, λυρικὸ στὴν οὐσία του, καὶ
μιάν αἴσθηση τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ἡ
ὁποία εἶναι κι αὐτὴ σημάδι τοῦ ἀληθινοῦ
λυρισμοῦ. Ὁ ἀνάλαφρος χρωματισμὸς τοῦ
λόγου του, ὅχι ἀρκετὸς γιὰ νὰ τοῦ ἀφαι-
ρέσει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κοινῆς μας
γλώσσας, ἀλλὰ ἀρκετὸς γιὰ νὰ τῆς δώσει
μιά γοητεία ἰδιαίτερη, συντελεῖ στὴν ὀλο-
κλήρωση τοῦ τύπου. Ἡ εἰκόνα τὴν ὁποία
παρέχει τὸ σονέτο Σ τ ὀ τ σ α ρ σ ἰ, πέρα
ἀπὸ τὸ αἰσθητικὸ της παρουσίασμα θὰ
ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἐκφράζει τὸ τέλος ἐνὸς
κόσμου, προβολὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητῆ
ἐπάνω στὰ γύρω του σύμβολα:

Ψιλὴ βροχὴ, θρηνητικιά, μουσκεύει τὰ σο-
κάκια.
Μέσα στὸ βαρβαρόφωνο τοῦ παζαριοῦ μεϊντάνι,
ψυχὴ! Πίσω ἀπ' τὰ πένθιμα τῆς συνεφιάς για-
σμάκια
φαγγρίζει ὁ γήλιος, σὰ χλωμὸ χανούμισας γερ-
ντάνι.

Κ' οἱ τσαρσιλῆδες λὲς βαστοῦν ἕνας τὸν ἄλλο
κάκια.
Κάν' ἡ Κυρά τους δέσποινα τὸ γιορτερό φου-
στάνι,
κ' εἶν' ἀπ' τὶς μέρες τὶς κακὲς π' ὁ τσεκμετζὲς
δὲν πιάνει
οὔτ' ἕνα γρόσι τσακιστό.—Μεράκια καὶ με-
ράκια...
Καὶ λὲς περνοῦν στὴν ὄψη τους, σὰν τῶν ὄνει-
ρων σμάρια
μέσα στὶς ζάλες ποὺ σκορποῦν τ' ἀραβικὰ μπα-
χάρια,
τοῦ ξακουστοῦ Μπεζεστενιοῦ μαλαματένι· οἱ
θρούλοι.

Καὶ σταυροπόδι στοῦ ἄλικου σοφᾶ τὸ μαξιλάρι,
μόλις ραγίζουν τ' ἄλαλα μαρμαρωμένα χεῖλη
στοῦ ναργκιλέ τ' ὀλόχρυσο, μοσχάτο κεχριμπάρι.

Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα τὸ Φανάρι ἢ μᾶλ-
λον ἡ Πόλη τώρα πιά, χαιρεταί κανεὶς νὰ
τὸ λέει, ἔξακολουθεῖ νὰ μετέχει στὴν δια-
μόρφωση τῆς καινούριας μας ποίησης καὶ
νὰ συμβάλλει οὐσιαστικὰ στὴν προκοπὴ
της. Ἀλλὰ τὸ ὄριό μας, ποῦ βρίσκεται
μέσα στὴν ἱστορία, ἐδῶθε ἀπὸ τὴν ἐπικαι-
ρότητα, μᾶς ἐπιβάλλει νὰ σταματήσουμε
ἕναν ἔλεγχο ποῦ θὰ ἐκινδύνευε νὰ ἀπο-
λήξει σὲ ἀπλὴ ἀπαρίθμηση. Πέντε αἰῶνων
ἀδιάκοπη λυρικὴ ἱστορία δὲν εἶταν ἐπό-
μενο νὰ ἀνακοπεῖ ἀφοῦ δὲν συνέβη καμ-
μιὰ ἀντίστοιχη πολιτιστικὴ διακοπὴ στοὺς
χώρους ποῦ τὴν ἔζησαν· ὡστόσο ὁ κορ-
μὸς τοῦ λυρικοῦ δέντρου μεταφυτευμένος
πλέον στὴν Ἀθήνα δίνει ἐδῶ τὰ πιὸ ἀ-
φθονα λουλούδια του. Ἐδῶ, λοιπόν, θὰ
πρέπει κι ἐμεῖς τώρα νὰ τὸν ἀνθολογή-
σουμε.

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ